

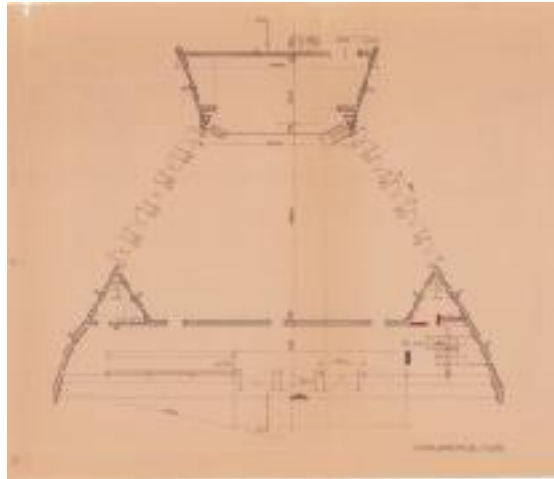
בית העם בכפר שמואל, שימור ושחזור יצירתו של מרדכי גומפל

זה בית העם בכפר שמואל, כפי שתועד בתחילת שנות ה-70, סמוך אחרי השלמת בנייתו. חזיתות בית העם, הצפונית והדרומית הן קירות מסך, חלקן התחתון זכוכית שקופה וחלקן העליון יצירתו המונומנטלית של מרדכי גומפל.

צילומים מאוסף צבי אלחייני

האדריכל אבא אלחנני תכנן את בית העם בכפר שמואל ב – 1968, סמוך אחרי מלחמת ששת הימים. לא נמצא מידע אודות ייזום ולאו מימון בנייתו של בית העם ולא אודות שילוב יצירתו של מרדכי גומפל, אך סביר להניח שהיה קשר לימים שאחרי מלחמת ששת הימים. הניצחון במלחמה הביא לאופוריה כלכלית וחברתית בישראל. המדינה נעשתה יותר בורגנית - מה שבא לידי ביטוי באורח החיים בכלל ובבנייה בפרט. אמנם לא ברור מי היה היזם או בעל העניין בהקמת בית העם בכפר-שמואל, ישוב צנוע שתושביו עסקו בהישרדות מיום ליום, אך המבנה קם. גודל בית העם כ-600 מ"ר, מתוכם כ-470 מ"ר - אולם רחב ידיים בקומת הקרקע, כולל במה ומבואה.

תכנית המבנה, שני טרפזים וקירות מסך בחזיתות המבנה הצפונית והדרומית.

הקמת מבנה בית העם לא התקבלה בכפר בתשואות, החקלאים באותה עת נאבקו לשרוד והעדיפו עוד טרקטור ועוד פרה, על פני המבנה הגדול והמהודר הזה, החריג כל-כך בעולם המושבים.

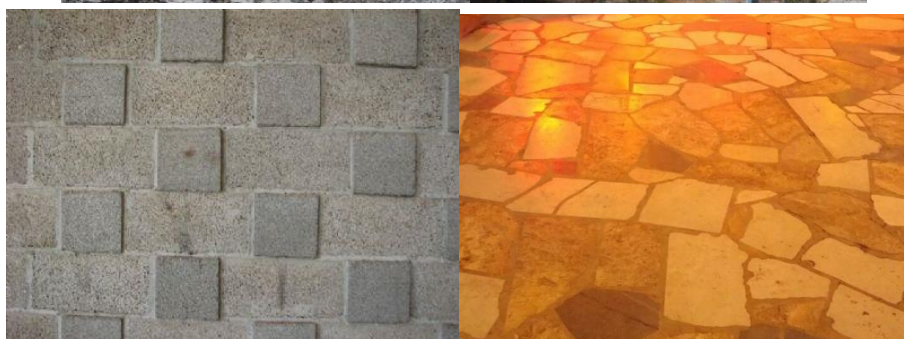
צילום מאוסף צבי אלחייני

אדריכל בית העם, אבא אלחנני (1918-2008)
יליד ורשה, הגיע לארץ ישראל ב-1933.

מהמבנים שתכנן, המוכר ביותר הוא משכן נשיאי ישראל
שנבנה ב-1970, סמוך אחרי בניית בית העם בכפ"ש.

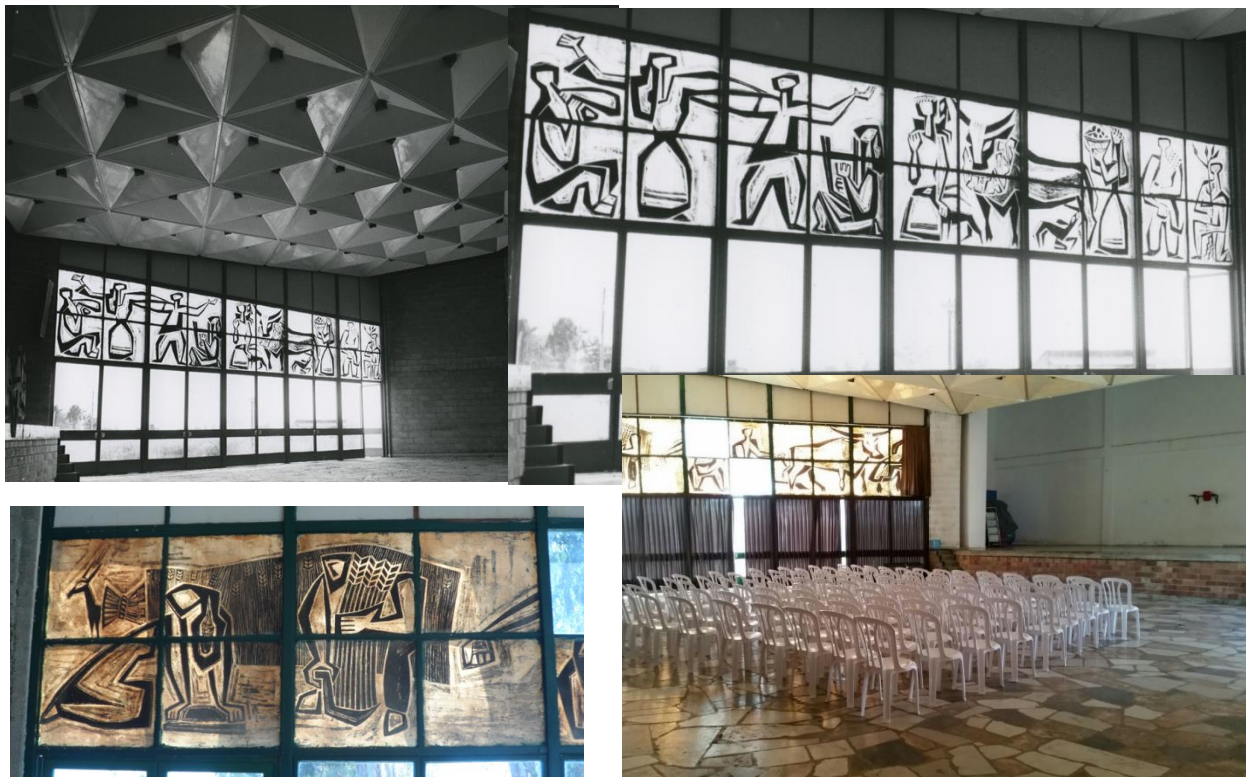
אלחנני הוא בוגר הפקולטה לאדריכלות בטכניון בחיפה, עסק בתכנון ופיקוח בשביל הצבא הבריטי, הצטרף להגנה ובהמשך שירת בצה"ל כקצין מודיעין. עשייתו המקצועית של אלחנני התאפיינה בחיפוש מה שהוא קרא "אדריכלות ישראלית", מה שבא לידי ביטוי בבחירת חומרים מקומיים למבנה בית העם: לבנים, בלוקים זכוכית, אבן טבעית לריצוף ואבן מקומית בשימוש חוזר. בחיפוי קירות בית העם נעשה שימוש באבן שכלל הנראה הובאה מבית הספר הגדול בכפר הערבי ענבה שננטש ב-1948.

מרדכי גומפל (1912-2009), אמן רב תחומי יליד גרמניה. בן 27 הגיע לפלשתינה\ארץ ישראל (1939) והצטרף כחבר לקיבוץ שדה נחום. גומפל האמין במעורבות חברתית, באמנות המשולבת בחיים ובקהילה. יצירותיו תלויות בחדרי אוכל במפעלים, בבתי ספר ובמקלטים.

בחלקם העליון של קירות המסך מצפון ודרום, שולבה עבודת אמנות גדולת ממדים של האמן **מרדכי גומפל**. זוהי מעין עבודת ויטראז' שבמצבה המקורי כללה ארבעים יריעות בגודל של כמטר רבוע כל אחת, עשרים בקיר הדרומי ועשרים בקיר הצפוני. היריעות היו עשויות שתי שכבות פיברגלס כל אחת, וצויר בשחור בתווך שביניהן. פיברגלס בשילוב פוליאסטר כשרף, נבחרו כחומרי הגלם ליצירה, בהיותם חומרים עמידים כימית, זולים, קלי משקל, חזקים ויציבים מכנית. ביצירה היו מתוארות סצנות ענק המשתרעות על פני מספר יריעות כל אחת, מחיי הכפר והעבודה החקלאית. היצירה שהייתה מרכיב מהותי ומרכזי באופיו ובייחודו של המבנה, תיארה בקווים פשוטים ובצבע שחור בלבד, עולם של נעורים וחלוציות, אופטימיות וקהילתיות.

במהלך השנים השתנה אופי החיים בישוב, בית העם איבד מחיוניותו ומצבו הלך והידרדר. בשנת 2004 לערך, הוכרז בית העם כ"מבנה מסוכן" והכניסה אליו נאסרה. עד 2015, עמד המבנה, נטוש ומלוכלך ומתפרק, מוקד לוונדליזם ומשכן ליונים. במקביל, חלק ניכר מהיריעות שהרכיבו את יצירתו של גומפל נשרו, נפגמו ואף אבדו.

צילום - מיכאל יעקובסון, 2009

בשנת 2015 הוחלט על שיפוץ בית העם; גג המבנה הוחלף, בוצעו תיקונים חיוניים והמבנה חזר בהדרגה לשימוש. אבל, העמדה כלפי יצירתו של גומפל הייתה שונה מהעמדה כלפי המבנה. היצירה לא נתפסה כחיונית, קל היה פשוט לוותר עליה, ממילא חלק ממנה כבר אבד והוחלף בזכויות שקופות, כך שהדימויים הפכו חלקיים וחסרי פשר. בנוסף, היריעות שנותרו במקומן התעוותו וחדלו למלא את תפקידן כפנל חלון אטום, המגן מפני גשם ויונים...

טליה סלבסט, תושבת הכפר וחובבת אמנות, ובאותה עת גם סטודנטית לשימור, ביקשה להחיות את היצירה, כיצירה בזכות עצמה, אבל בעיקר כחלק מהותי מבית העם. האתגר המרכזי היה למצוא פתרון שיגן על היצירה מצד אחד ושיאפשר לה לשוב ולמלא את תפקידה במבנה מצד שני, הן כחלון, תפקיד המחייב קשיחות פיזית ועמידות לשינויי טמפרטורה ולחות, ולקרינת UV, והן כאלמנט עיצובי.

נבחנו חלופות שונות לפתרון הבעיה, הן חלופות של שימור היריעות שנותרו והן של שיחזור היריעות החסרות. לגבי שימור היריעות שנותרו, צריך היה לתת מענה לניקוי בכלל ולניקוי כתמי צבע השמן בפרט,

ליישור ולייצוב היריעות המעוותות, להדבקת היריעות הקרועות והשכבות שנפרדו ולהגנה מהמשך בליה ומקרנת UV.

לגבי שיחזור אותן יריעות שאבדו, 13 במספר; נשאלה השאלה הטכנולוגית, האם באותה טכניקה או בטכניקה אחרת, ואם אחרת אז מה האפשרויות, ונשאלה השאלה האמנותית – איך להעתיק את יצירת האמן תוך שמירה על נאמנות למקור, בייחוד כשאין מקור. פתרונות השימור והשחזור היו כרוכים זה בזה. לאורך זמן ועל פני מנעד הצעות, לא נמצאה הנוסחה המנצחת והיה רגע של מבוי סתום.

פריצת הדרך הגיעה עם התובנה שצריך להפריד בין הצורך של מבנה בית העם ביצירה שתהיה משולבת בחלונותיו לבין הצורך של היצירה עצמה לשרוד.

הוחלט על שחזור שהוא למעשה שימור היצירה מבחינה גרפית ומבחינת מיקומה ותפקידה של היצירה בבית העם, במחיר של וויתור על שימור ההיבט הפיסי והטכנולוגי של היצירה המקורית.

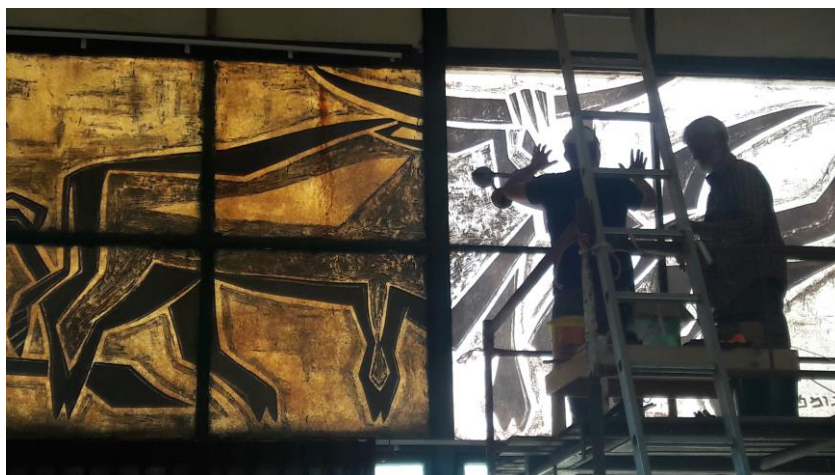
משלב זה ואילך התנהל הפרויקט בשני מסלולים מקבילים; מחד, שחזור היצירה המקורית בשלמותה והצבתה בחלונות המבנה, ומאידך, שימור היצירה המקורית, מה שנותר ממנה, בנפרד מהמבנה.

הטכניקה שנבחרה לשחזור היצירה הייתה הדפסה קרמית על זכוכית, טכניקה עמידה מאוד שמתבססת על קבצים דיגיטליים. בהדפסה קרמית מוטמעים חלקיקי זכוכית המעורבבים עם דיו קרמי עשוי מאבקת זכוכית ופיגמנטים לתוך משטח הזכוכית עצמו. לאחר ההדפסה הזכוכית נכנסת לתנור חימום ב 700 מעלות צלסיוס והצבע הופך להיות חלק מהזכוכית. בנוסף, הזכוכית עוברת חיסום. ההדפסה עמידה לשריטות, קילופים ולדהייית הצבע כתוצאה מקרינת השמש. הזכוכית המודפסת מכילה את הפרקטיות של השימוש בזכוכית לצד שמירה על האלמנט האמנותי.

הכנת קבצים דיגיטליים לצורך ההדפסה, גרפיקה ראשונית וגרפיקה סופית – חזית דרומית

הדפסת השחזור בוצעה והזכוכיות המודפסות הגיעו לבית העם במאי 2017.
המקור פורק בזהירות יתרה והשחזור הותקן במקומו.

מאי 2017

עם השלמת השחזור, היה חשוב להבטיח שמי שיגיע לבית העם יידע שלפניו שחזור ולא מקור, ולכן הוכנסו שלטי המידע שבכניסה לבית העם.

לצד השלטים הוצבה יחידה להצגת חפצים ומסמכים מארכיון הכפר - מעין מוזיאון בזעיר אנפין. משמאל התערוכה הראשונה שהועמדה- אגרות "שנה טובה" של פעם - 2017, אוצרת - חני ברוכין.

מה ייעשה ביצירה המקורית של גומפל נדון באספה כללית של הכפר. הוחלט למסור אותה לארכיון ההתיישבות בגבעת חביבה שכמובן שמח לאמץ אותה. המסירה התבצעה בפברואר 2018.

תדות לכל המעורבים שלא וויתרו, שהבטיחו לכולנו ולדורות הבאים, יצירה בעלת ערך היסטורי וערך אמנותי ממש כאן, בבית העם בכפר שמואל.